

Leidse Johanna de la Court kon in de 17de eeuw scheiden van haar ongemaniëerde man: 'Vrouwen waren niet rechteloos'

Johanna de la Court.© Illustratie

Tessa de Wekker

Dinsdag 15 februari 2022 om 21:40

Leiden

'Gij zijt de vrouw', schreef de Leidse hoogleraar filosofie Adriaan Heereboord in 1648 aan zijn echtgenote Johanna de la Court. Met andere woorden: je hebt mij te gehoorzamen. Johanna weigerde en vroeg een scheiding aan. Bijzonder voor die tijd, maar niet uniek, zegt bijzonder hoogleraar stadsgeschiedenis Ariadne Schmidt. „Vrouwen waren niet rechteloos.”

Schmidt gaf onlangs een lezing in het kader van 900 jaar Pieterskerk. Zowel Johanna de la Court als Adriaan Heereboord werden daar begraven en zo in de dood herenigd. „Het verhaal van Johanna is uitzonderlijk, maar wel illustratief voor het Leiden van de zeventiende eeuw”, zegt Schmidt.

Johanna, van 23 juni 1620, was de twee jaar jongere zus van Pieter de la Court, de bekende textielhandelaar, (politiek) schrijver en dichter naar wie het faculteitsgebouw van de sociale wetenschappen is vernoemd. Samen met broer Johan waren ze kinderen van immigranten uit de zuidelijke Nederlanden, Pieter de la Court (de oude) en Jeanne des Planques. „Leiden stond bekend als stad van vluchtelingen en als verdraagzaam. Maar als je geboren werd uit immigranten, stond je sociaal toch op achterstand”, zegt Schmidt.

(Tekst gaat door onder de foto)

Adriaan Heereboord.© Afbeelding Rijksmuseum

Ondanks die achterstand verging het de De la Courts in zakelijk opzicht uitstekend. Zoons Pieter en Johan bouwden de textielhandel van hun ouders uit tot een

succesvol bedrijf en Johanna kreeg bij haar huwelijk 8000 gulden mee. Het huwelijk tussen haar en Adriaan was voor beide partijen gunstig, vertelt Schmidt. „Voor de familie De La Court betekende het sociale erkenning. Adriaan was een geboren Leidse burger en hoogleraar aan de universiteit. Voor hem zorgde het huwelijk voor financiële zekerheid.” Zijn vader was immers vroeg overleden en zijn moeder stond bekend om het gat in haar hand.

Schulden

Al na een paar weken bleek Adriaan de boel te hebben belazerd. Hij had grote schulden, de huisraad en meubels van zijn woning had hij geleend om een goede indruk te maken op zijn aanstaande schoonfamilie. Hij was ook continu dronken. Hij zwalkte over de Vismarkt, gedroeg zich onbeschaamd tijdens sociale gelegenheden en mishandelde zijn vrouw. „Hij sloeg haar met een kandelaar, en zei tegen bezoekers dat hij haar als hoer kon gebruiken.” De druppel was dat hij haar, zes maanden zwanger, van de trap gooide in hun huis. Ze vertrok naar haar ouders en kwam nooit meer terug.

Dit alles is bekend geworden door een heuse pamflettenstrijd tijdens de latere scheidingsprocedure. Broer Pieter beschuldigde zijn zwager in de openbare pamfletten van het besmeuren van de eer van zijn zuster met zijn openbare dronkenschap en de mishandelingen. Adriaan op zijn beurt beklagde zich dat Johanna hem geen kind schonk (ze had al drie miskramen gehad) en dat ze zich met de financiële administratie bemoeide, wat voor een wettelijk handelingsonbekwame echtgenote uit den boze was, maar wel begrijpelijk gezien de schulden van Adriaan. Schmidt: „De pamfletten waren de roddelbladen van die tijd. Heel Leiden kon er van meegenieten.”

Tafel en bed

Johanna overwoog thuis bij haar ouders haar juridische opties. Vader Pieter senior liet de keuze bij zijn dochter, vrij uniek voor die tijd. „Ze was volgens hem wijs genoeg om zelf te beslissen”, vertelt Schmidt. Ze zocht de meest vergaande oplossing: scheiding van tafel en bed. „Een echtscheiding zat er niet in, hoewel dat bij de protestanten in tegenstelling tot de katholieken wel eens werd geaccepteerd, maar alleen bij overspel.” Een scheiding van tafel en bed zou haar in de praktijk haar vrijheid teruggeven, want ze zou niet langer onder de echtelijke voogdij van Adriaan staan.

(Tekst gaat door onder de foto)

Johanna werd net als haar ex-echtgenoot Adriaan begraven in de Pieterskerk. Waar precies, is niet bekend. © Foto Hielco Kuipers

Al in dezelfde week dat ze van de trap werd geduwd, diende Johanna een verzoek tot scheiding in bij het Hof van Holland. Schmidt: „Dat ze dat heeft gedaan, was opmerkelijk om drie redenen. Johanna was de dochter van immigranten. Daarmee stond ze sociaal op achterstand. Bovendien hoorde ze als echtgenote haar man te gehoorzamen, ook volgens het recht. En ten derde was ze de vrouw van een hoogleraar, een vooraanstaand persoon. De positie van de vrouw was ondergeschikt aan die van de man, maar ze vond het recht toch aan haar zijde. Het verhaal van Johanna laat zien dat vrouwen in de zeventiende eeuw niet rechteloos waren.”

Dronkenlap

Haar zoontje Isaac werd geboren op 10 juli 1648, maar overleed een week later. Adriaan heeft zijn zoon nooit gezien en met hem liep het slecht af. Hij bleef een dronkenlap en overleed in 1661. Johanna bleef tot haar dood in 1678 in haar ouderlijk huis wonen. In het begraafboek van de Pieterskerk werd ze bijgeschreven als juffrouw De la Court, weduwe van de Breestraat. „Er werd niet vermeld met wie ze getrouwd was. In haar graf in de Pieterskerk kwam ze dertig jaar na haar scheiding weer onder één dak met haar echtgenoot, waarschijnlijk tegen wil en dank.”

Mogelijk nieuw portret

Wilfred Simons

De familie De la Court was in de 17de eeuw één van de rijkste families van Leiden. De leden lieten zich graag portretteren door de beste schilders van hun tijd. Pieter de la Court junior (1618-1685) bijvoorbeeld bestelde een schilderij van zichzelf bij Abraham van den Tempel (1622-1672), nu in het Rijksmuseum.

Het is volgens Ariadne Schmidt dan ook eigenaardig dat er van Johanna alleen maar een 'treurige tekening' bestaat van de Leidse fijnschilder Pieter van Slingelandt. Hierop is zij afgebeeld in een witte jurk met blauwe banen en met een kapsel van pijpenkrullen ter weerszijden van het hoofd en een parelketting om de nek.

Het Rijksmuseum bezit van Van Slingelandt echter ook twee tekeningen van een 'onbekende man' en een 'onbekende vrouw'. Die vrouw draagt hetzelfde kapsel als op de 'treurige tekening': plat op het hoofd en met pijpenkrullen. Ook draagt ze dezelfde (?) parelketting.

Een woordvoerder van het Rijksmuseum Amsterdam suggereert dat de 'onbekende man' dan heel goed Heereboord kan zijn. Van hem zijn ook portretten overgeleverd, waarop hij te zien is met dezelfde snor, scherpe neus en met kenmerkende wallen onder de ogen. Het Rijksmuseum kon de identiteit van de geportretteerden nog niet bevestigen.

Bron: [Leidsch Dagblad](#), 16 februari 2022.